

Opis tvorbe komparativa u gramatikama hrvatskoga kajkavskog književnog jezika

Klinčić, Ivana

Source / Izvornik: **Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2012, 37, 423 - 442**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:892509>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

UDK 811.163.42'366.55

811.163.42'282

Izvorni znanstveni članak

Rukopis primljen 29.XI.2011.

Prihvaćen za tisak 29.II.2012.

Ivana Klinčić

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

iklincic@ihjj.hr

OPIS TVORBE KOMPARATIVA U GRAMATIKAMA HRVATSKOGA KAJKAVSKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA

Objavljene gramatike hrvatskoga kajkavskog književnog jezika pokušaj su, prije svega, olakšavanja učenja toga jezika strancima s njemačkoga govornog područja. Iako imaju opisni karakter, one su i ogledalo stupnja normiranosti hrvatskoga kajkavskog književnog jezika. U ovom radu donosi se opis i sistematizacija tvorbe komparativa u kajkavskim gramatikama.¹

1. Uvod

U radu je provedeno istraživanje tvorbe komparativa i superlativa u šest objavljenih gramatika hrvatskoga kajkavskoga književnoga jezika: 1. Josip Matijević: *Pomum granatum*, 1771.; 2. Ignac Szentmartony:² *Einleitung zur kroatischen Sprachlehre für Teutsche*, 1783.; 3. Franz Kornig: *Kroatische Sprachlehre*, 1795.; 4. Josip Matijević: *Horvaczka*³ *grammatika*, 1810.;⁴ 5. Josip Đurko-

¹ U radu se samo naslovi izdanja donose u izvornom, netranskribiranom, obliku, a transkribirani su naslovi poglavlja te citati i ekscerpirane potvrde. Grafem f u netranskribiranim citatima te njemačkim i latinskim riječima prenesen je kao s. Citati rečenica iz izvora doneseni su u navodnicima, a pojedinačne potvrde samo kurzivom.

² O autorstvu gramatike *Einleitung zur kroatischen Sprachlehre für Teutsche* vidi: Korade 1983., Šojat 1984.–1985., Jembrih 1990., Ribkin 1995.

³ U naslovu je „HORVACZKA”, ali se u istoj gramatici nalaze još tri potvrde zapisa toga pridjeva (»Horvatzki jezik«, str. 221; »vuchimsze Horvatzkoga jezika«, str. 246; »Vu Horvatzkom Kraljeztvu.«, str. 309), koji ukazuju na to da je u naslovu gramatike vjerojatno došlo do slovne pogreške.

⁴ O autorstvu priručnika *Horvaczka grammatika* i suodnosu s Kornigovom gramatikom: »855 Kornig Franz. Kroatische Sprachlehre. Agram 1790. 8.; II. izd. u Zagrebu 1795. 8. str. 419;

večki: *Jezičnica horvatzko-slavinzka*, 1826.; 6. Ignac Kristijanović: *Grammatik der Kroatischen Mundart*, 1837.⁵

Cilj je rada usporediti opis komparacije pridjeva u kajkavskim gramatikama te donijeti raščlambu komparativa u hrvatskomu kajkavskom književnom jeziku.

Pomum granatum je gramatika njemačkoga jezika objašnjena hrvatskim kajkavskim književnim jezikom, a usporedno s njemačkim primjerima donosi i hrvatski prijevod, zbog čega je to ujedno i gramatički opis hrvatskoga kajkavskog književnog jezika. Stupnjevanju je posvećeno sedmo poglavlje, *Od komparativuša i superlativuša*.

Szentmaronyjeva, Kornigova, Matijevićeva⁶ i Kristijanovićeva gramatika opisi su hrvatskoga kajkavskog književnog jezika na njemačkome. Pridjeve opisuju unutar dijela gramatike o “imenima”, tj. imenskim riječima. Poglavlje o pridjevima završavaju tumačenjem komparacije pridjeva. Kristijanovićeva gramatika u opisu pridjeva pokazuje puno viši stupanj autorske samostalnosti, ali se drži osnovnih načela i redosljeda prethodnih gramatika.

Gramatika Đurkovečkog po koncepciji se razlikuje od Szentmaronyjeve, Kornigove, Matijevićeve i Kristijanovićeve. *Jezičnica horvatzko-slavinzka* na parnim stranicama donosi gramatički opis i primjere na hrvatskome, a na ne-

III. izd. bez auktorova imena i sa zatajenjem predjašnjih takovih gramatikah. U Zagrebu 1810. str. 371.« (Kukuljević 1860: 74); »[...] Kornigova iz god. 1795., za koju Kukuljević u svojoj *Bibliografiji* (str. 74, 855) navodi da je to drugo izdanje, a prvo da je izišlo u Zagrebu g. 1790.; anonimna iz god 1810., koju Kukuljević (o. c., 1. c.) s pravom označuje kao novo izdanje Kornigove gramatike (je li to upravo treće izdanje, kako on kaže, dosad nisam mogla utvrditi); Šafašik (Gesch. d. südslaw. Lit., II, 309) i Šime Ljubić (Ogledalo knjiž. pov. jug., II, 526) kao njezina autora spominju Josipa Ernesta Matijevića; [...]« (O. Šojat 1962: 79); »Pisac toga djela, prema Šafašiku, jest Josip Ernest Matijević, koji se rodio u Ivaniću 1742. u obitelji porijeklom iz Bosne. Napisao je i *Pomum granatum oder der wahre Kern der deutschen Sprache, kroatisch expliziert*, Zagreb, 1771., a spomenuta *Horvaczka gramatika*, iz 1810., zapravo je, kako neki misle, tek slaba preradba Kornigove gramatike. Kopitar ju je negativno ocijenio.« (Vince 1978: 166); »Ni ta gramatika nema autora. Prema iskazu u naslovu, da je napisana od jednog prijatelja ljudi (von einem Menschenfreunde), a takvu je sintagmu koristio Josip Ernst Matijević u naslovima svojih djela, autorstvo se pripisuje njemu. Matijević je umro 1808. pa je gramatika objavljena posmrtno.« (Jembrih 1996: 153). Iz navedenih citata vidljivo je da se u književnopovijesnoj i jezikoslovnoj literaturi gramatika iz 1810. tradicionalno pripisuje Josipu Matijeviću. Tako sam postupila i u svom radu, uz ogradu da Matijevićeva uloga u nastanku te gramatike još nije rasvijetljena.

⁵ Radi preglednijeg donošenja potvrda, uz pojedine primjere u zagradama donosi se kratica gramatike u kojoj se potvrda može naći: Matijević: *Pomum granatum* (P.), Szentmarony (S.), Kornig (K.), Matijević: *Horvaczka grammatika* (H.), Đurkovečki (Đ.), Kristijanović (Kr.).

⁶ U daljnjem tekstu, radi bržega i jednostavnijega razlikovanja, služim se nazivima “*Pomum granatum*” za gramatiku iz 1771. i “Matijevićeva gramatika” za priručnik *Horvaczka grammatika*, 1810.

parnim stranicama na njemačkome, s time da su na neparnim stranicama i mnogi primjeri prevedeni na njemački pa valja pretpostaviti da bi se njemački govornik koji je učio hrvatski kajkavski književni jezik morao služiti obim verzijama gramatike, lijevom i desnom.

2. Gramatičko nazivlje

Gramatičko nazivlje u *Pomum granatum* preuzeto je iz latinske terminologije: »*Nomina adjectiva* imaju svoje graduše iliti štengiće, po kojih svoje znamenovanje bolje ali najbolje povekšavaju ali ponižuju, i zovu se komparativuš i superlativuš [...]. Požitivuš je isti *adjectivum*, [...]. [...] ove pak graduše vsakoga poleg svojega spola budeš deklinuval na gore rečene vu *Delu petom* deklinacije, kaj i od drugeh razmeti se mora.«⁷ Pritom su neki latinski termini preuzeti doslovno (*nomina adjectiva*, *adjectivum*), neki kao posuđenice (*graduš*, *komparativuš*, *superlativuš*, *požitivuš*, *deklinuval*, *deklinacije*), a A pl. *štengiće* pokušaj je kalkiranja latinskoga naziva.

Szentmartonyjeva, Kornigova, Matijevićeva i Kristijanovićeve gramatika opis hrvatskoga kajkavskog književnog jezika donose na njemačkom jeziku, a samo Kristijanović donosi ponegdje i gramatičku terminologiju na hrvatskom jeziku pa je zato moguće usporediti njegovo nazivlje s onim koje nalazimo u *Pomum granatum* i kod Đurkovečkog.

PRIDJEVI: *nomina adjectiva*, sg. *adjectivum*;⁸ (P.); *imena pridavna* (Đ.)

STUPANJ: *graduš*; A. pl. *štengiće* (P.); *stupaj* (Đ.); *stupaj* (K.)

POZITIV: *požitivuš* (P.); *položitelni stupaj*, *pervi stupaj*⁹ (Đ.); *položitelni stupaj* (K.)

KOMPARATIV: *komparativuš* (P.); *rasuditelni stupaj*, *drugi stupaj* (Đ.); *razsuditelni stupaj* (K.)

SUPERLATIV: *superlativuš* (P.); *izvishitelni*¹⁰ *stupaj*, *trejti stupaj* (Đ.); *izvishitelni stupaj* (K.)

⁷ Matijević 1771: 28. Kod transkripcije je valjalo procijeniti koji je gramatički naziv latinizam, a koji treba ostaviti kao izvorni latinski termin, kao u primjeru latinske množine srednjega roda »*nomina adjectiva*« koju je Matijević interpolirao u rečenicu kao da je riječ o nominativu množine srednjega roda na hrvatskom jeziku.

⁸ U gramatici *Pomum granatum* naziv 'adjectivum' znači »koji zadržava vu sebi vse tri spole i je kakti jedno pridavanje k subštantivumu« (str. 22).

⁹ »Iz pervoga stupaja najmre položitelnoga postane drugi [...].« (Đurkovečki 1826: 70).

¹⁰ Rkp. *izvihilni*.

Uzmemo li u obzir da Habledić donosi natuknicu »Štenga. Gradus, ūs, m.«, a Jambrešiću su prva dva značenja u natuknici *Gradus, ūs, m.* »Korak, stupaj 2. stupalnice, stupica, peregr. štenge«, vidimo neposredan izvor naziva *stupaj* te da u konačnici nije kao termin u hrvatskomu kajkavskom književnom jeziku zaživjela posuđenica *graduš* nego se težilo da se uzme hrvatski ekvivalent, čime se otvara i tema mogućih purističkih nastojanja.¹¹

3. Komparativ

Matijević u *Pomum granatum* opisuje stupnjevanje u njemačkomu jeziku pa mu opis tvorbe komparativa u hrvatskomu kajkavskom književnom jeziku niti nije bio cilj. Zato potvrde hrvatskih komparativa i superlativa nemaju posebno gramatičko objašnjenje. Unutar poglavlja *Od komparativuša i superlativuša* stupnjevanje je oprimjereno potvrdama:¹² *sveteši, najsveteši (svet); menši, najmenši (mal); betežneši, najbetežneši (betežen); vučeneši; lepši, najlepši; vekši (velik); grubeši, najgrubeši (grub); dugši, najdugši (dug); krajši, najkrajši (kratek)*. Potvrde komparativa u tekstu gramatike su: *betežneši (betežen)*; N sg. m. *najbolši*; G sg. n. *bolšega, najbolšega*; A sg. n. *najbolše*; N pl. n. *najgusteša*; A sg. m. *jakši*; A sg. m. *ležeši*, N sg. f. *najležeša*; G pl. n. *menšeh*; N sg. n. *očivesteše*; L sg. f. *očivesteše (2)*; G sg. m. *oštrešega*; N sg. m. *najperveši*; N sg. m. *najpriprosteši*; G sg. m. *slabešega (2)*; *stareši*; G sg. m. *terdešega*; N sg. m. *vekši (2)*; L pl. n. *vekšem*; A sg. f. *najvekšu (2)*; G sg. f. *vekše (velik)*.

Szentmaronyjeva, Kornigova, Matijevićeva i Kristijanovićeva gramatika donose vrlo sličan opis komparacije, izdvojen kao posebno poglavlje unutar opisa pridjeva. Prvo se donosi opis tvorbe morfemima *-eš-* i *-ej-*, zatim je opisana skupina pridjeva čija tvorba komparativa odstupa od pravila, slijedi tvorba superlativa te opisno stupnjevanje i konačno napomena o sklonidbi komparativa na način kako se sklanjaju i pridjevi. Od Szentmaronyjeve do Kristijanovićeve gramatike razvija se i kompleksnost opisa pa je Kristijanovićeva gramatika već vrlo razrađen i opširan gramatički opis komparacije.

Đurkovečki je najveći dio poglavlja o pridjevima posvetio upravo komparaciji. Utvrdio je da se komparativ tvori nastavkom *-eši*, a komparative koji se tvore tvorbenim morfemom *-š-* opisao je u potpoglavlju o nepravilnim pridjevima.¹³

¹¹ O gramatičkom nazivlju u kajkavskim jezikoslovnim priručnicima vidjeti: Lewis, Štebih, Vajs 2006. i Brlobaš, Vajs 2007.

¹² U zagradama je naveden pozitiv samo kada postoji potvrda u tekstu gramatike.

¹³ Vidi poglavlje »Za premenjati imena pridavna nenaredna« (Đurkovečki 1826: 74).

3.1. Opis pravila komparacije kod kajkavskih gramatičara

Dva su tvorbeni morfema za koje se može smatrati da su dio pravila o tvorbi komparativa u hrvatskomu kajkavskom književnom jeziku: *-eš-* i *-ej-*. Većina pridjeva komparativ može tvoriti samo pomoću tih dvaju tvorbenih morfema, a samo određen broj pridjeva ima druge (ili i druge) načine tvorbe komparativa.

Nisu sve gramatike jedinstvene u pravilu o tvorbi komparativa. Szentmartonyjeva, Kornigova, Matijevićeva i Kristijanovićeva gramatika obje tvorbe komparativa smatraju regularnima, dok Đurkovečki donosi samo tvorbu komparativnim formantom *-eš-*. U *Pomum granatum* (u primjerima komparacije pridjeva koji se mogu komparirati prema “pravilnome” obrascu) potvrde su samo s gramatičkim morfemom *-eš-*.

Sve se kajkavske gramatike, dakle, slažu da je tvorba komparativa u hrvatskomu kajkavskom književnom jeziku nastavcima *-eši*, *-eša*, *-eše* regularna, odnosno pravilna.¹⁴ U Szentmartonyjevoj, Kornigovoj, Matijevićevoj i Kristijanovićevoj gramatici u prvom pravilu objašnjava se postupak tvorbe takvih komparativa: osnova se dobiva od pridjeva u srednjem rodu te se umjesto *e* ili *o* stavlja nastavak *-eši*, *-eša*, *-eše*. Đurkovečki samo utvrđuje nastavke, bez detaljnijeg opisa.¹⁵ Potvrde tako tvorenih komparativa su: *vruć – vrućeši* (S., K., M., Kr.); *svet – sveteši* (S., K., M.); *vučen – vučneši* (S.), *vučeneši* (K., M.); *bližnji – bližnješi* (M., Kr.); *bogat – bogateši* (Kr.); *mehek – mehkeši* (Kr.); **vreden¹⁶ – vredneša* (M.) *muder – mudreši* (Đ.); *pobožen – pobožneši* (Đ.); *bel – beleši* (Đ.).¹⁷

Nastavak *-eši* nasljeduje stari praslavenski sufiks **(j)bš-* (Matasović 2008: 223), a očuvan je i u suvremenim kajkavskim govorima kao tipična karakteristika kajkavskog narječja.¹⁸ U gramatikama se ta tvorba ne oprimjeruje mnogim potvrdama jer je objašnjenje tvorbe pomoću osnove od pridjeva u sred-

¹⁴ Pravilna u značenju ‘po utvrđenome pravilu’.

¹⁵ »Iz prvoga stupaja najmre položiteloga postane drugi ako se pridaje: vu spolu muškom *-eši*, ženskom *-eša*, neznanom *-eše*, vu imenovniku [...]« (Đurkovečki 1826: 70).

¹⁶ Zvezdicom su označeni pretpostavljeni oblici za koje nema potvrde u navedenoj gramatici. Time se naravno ne želi reći da je taj oblik nepotvrđen u hrvatskomu kajkavskom književnom jeziku uopće ili da ga autor članka smatra svojom rekonstrukcijom, nego se samo želi izbjeći moguća zabuna da se takva potvrda nalazi u navedenoj gramatici unutar opisa komparativa.

¹⁷ Navedene su potvrde iz samoga gramatičkog opisa komparativa, a izostavljene su potvrde iz uporabe u poglavljima nevezanim uz stupnjevanje. Sve potvrde iz *Pomum granatum* navedene su ranije.

¹⁸ »U kajk. narječju obladalo je *-jš-* i *-e(j)š-*, npr. *bolši*, *nove(j)ši* i dr.[...]« (Ivšić 1970: 215). Vidi također Lončarić 1996: 105–106.

njem rodu nedvosmisleno pa se može pretpostaviti da zato autori gramatika nisu smatrali za potrebno navoditi više primjera.

Prema Szentmartonyjevoj, Kornigovoj, Matijevićevoj i Kristijanovićevoj gramatici, nastavak *-eji* drugi je regularni tvorbeni model za komparative, uz nastavak *-eši*. Đurkovečki u svojoj gramatici ne navodi tu tvorbu kao moguću. Spomenute četiri gramatike tumače tu tvorbu tako da se pridjevu u srednjem rodu zamijeni dočeto *e* ili *o* u *eji*, *eja* ili *eje*. Da je ta tvorba regularna ili pravilna, ističe Kristijanović u popisu nepravilnih komparativa gdje ponegdje stoji da neki od tih pridjeva tvore komparativ »auch regelmässig« nastavkom *-eji*. Budući da ju autori gramatika smatraju regularnom tvorbom, razumljivom iskazanim pravilom, navode malo primjera: *mogućen – mogućneji* (S.); *bogat – bogateji* (K., M.); *mehek – mehkeji* (Kr.); *vruč – vručneji* (Kr.).

S tvorbenim morfemima komparativa *-eš-* i *-ej-* prema opisanom pravilu povezan je nestanak nepostojanog *e* u komparativima nekih pridjeva, npr. *mogućen – mogućneji* (S.); *vučen – vučneši* (K.); *mehek*¹⁹– *mehkeji* (Kr.). Iako svi gramatičari navode potvrde s tom glasovnom promjenom, kao jezičnu pojavu uočio ju je samo Đurkovečki: »Pri nekojih imenah pridavnih, pred zadnum slovum nalazeča slova *e* vu drugom i trejtom stupaju z vekšinum izhiti se, v. p. *muder, mudreši, najmudreši; pobožen, pobožneši, najpobožneši*.«²⁰

3.2. Nepravilna komparacija

Osim opisanim tvorbenim morfemima *-eš-* i *-ej-*, komparativ se u hrvatskomu kajkavskom književnom jeziku tvori i tvorbenim morfemima *-š-* i *-j-*. Szentmartonyjeva, Kornigova, Matijevićeva i Kristijanovićeva gramatika donose popis pridjeva čija tvorba komparativa odstupa od navedenih pravila ili uz pravilnu tvorbu imaju i nepravilnu tvorbu, pri čemu je “nepravilnost” tvorbe povezana ili s osnovom komparativa ili s tvorbenim morfemom. Te gramatike u opis uvode potvrde s tvorbenim morfemima *-š-* i *-j-*, a *Pomum granatum* i Đurkovečki samo tvorbeni morfem *-š-*. Četiri spomenute gramatike donose gotovo jednak popis takvih pridjeva, ali se ne podudaraju u potpunosti potvrde komparativa, zbog čega donosim sve potvrde niže u tablici.

¹⁹ O komparativima pridjeva na *-ek* više će riječi biti u poglavlju 3.3.

²⁰ Đurkovečki, str. 70.

Tablica:

	P. 1771.	S. 1783.	K. 1795.	M. 1810.	Đ. 1826.	Kr. ²¹ 1837.
debel	–	debši, debleši, debleji	debši, debleši, debleji	debleši, debši, debleji	–	debši, debleši, debleji, debļi
dober	*bolši ²²	bolši, boļi	bolši, boļi	bolši, boļi	bolši	boļi, bolši
drag	–	dragši, drajši, dražji	dragši, dražeši, dražji	dragši, dražji	–	dragši, dražji
dug	dugši	dugši, dužji	dugši, dužeši, duži	dugši, dužeši, dugļi	dugši	dugši, dužeši, dugļi
gerd	–	–	–	–	–	gerši, gerdeši
glubok ²³	–	glubši, glubleši, glubļi	glubši, glubleši, glubļi	glubše, glubleše, glubļe	–	glibši/glubši, glibļi/glubļi glibleši/glubleši
hud	–	hujši, huji	hujši, huji	hujše	–	hujši
jak	*jakši ²⁴	jakši, jači	jakši, jači	jakše, jače	–	jakši, jači
kratek	krajši	krajši	krajši, kračeši	krajše, kratkeše	–	krajši, kratkeši
lehek lehkek ²⁵	*ležeši ²⁶	legši, lehkeši, legļi	legši, lehkeši, legļi	lekše, lehkeše, legle	–	lekši, legļi, lehkeši
lep	lepši	lepši	lepši	lepši	–	lepši
mład	–	mlajši	mlajši, mlaji	mlajši, mlaji	mlajši	mlajši, mlaji

²¹ U Kristijanovićevo popisu nepravilnih komparativa nalazi se i primjer priloga *vnogo* i njegova komparativa *več*. Kristijanović je te priloge uvrstio među pridjeve zacijelo pod utjecajem latinske gramatike, gdje se unutar nepravilne komparacije nalazi pridjev *multus*, 3 ('mnogi') i njegov komparativ od supletivne osnove *plus, pluris* ('više njih'), a u hrvatskom se obično prevodi priložima *mnogo* i *više*, odnosno u kajkavskom hrvatskom književnom jeziku prilogom *vnogo* i njegovim komparativom *več*. Habelić: »Več, plus, amplius.« Jambrešić: »Multus, a, um. Cic. Vnogi, mnogi. [...] Plus, pluris, n. Comp. Cic. Več, veče.«

²² Potvrde izvan gramatičkog opisa komparativa: N. sg. m. *najbolši*; G sg. n. *bolšega, najbolšega*; A. sg. n. *najbolše*.

²³ Kod Kristijanovića: »*glibok* oder *glubok*«.

²⁴ Potvrda izvan gramatičkog opisa komparativa: A sg. m. *jakši*.

²⁵ Rkp. *lehek* (S., K., Kr.); *lehkek* (M., Kr.).

²⁶ Potvrde izvan gramatičkog opisa komparativa: A sg. m. *ležeši*; N sg. f. *najležeša*.

mal	menši	meñši, meñi	meñši, mañi, meñi	menši, mañi, meñi	meñši	menši, meñi, mañi
nizek	–	niskeši, nizeši, niskeji	niskeši, nizeši, nižeji	nižeši, nižeji, niskeši	–	nižeji, nižeši, niskeši
rad	–	rajši	rajši	rajši, raji	–	rajši, raji
širok	–	širši, širji	širši, širji	širši, širji	širši	širši, širji
žmehek žmehkek ²⁷	–	žmekši	žmekši	žmekši, žmehkeji	–	žmekši, žmekkeji, žmehkeši, žmehkeji
sladek	–	slajši, slaji	slajši, slaji	slajši, slaji, slatkeši	slajši	slajši, slaji, sladkeši
tenek	–	tenši	tenši	tenši, teñi	–	tenši, teñi
težek	–	težeši, težeji	težeši, težeji	težeši, težeji	–	težeši, težeji
velik	vekši	vekši	vekši	vekši	vekši	vekši
visok visek ²⁸	–	višeši, viši	višeši, višeji	višeši, višji	višeši	višeši, višji, višeji
vuzek	–		vužeši	vužeši, vuskeši, vužji	–	vužeši, vužeji, vuskeši
zel, zla, zlo zločest ²⁹	–	gorši, gorji	gorši, hujši, gorji	gorši, gorji	gorši	gorši, gorji

Potvrde tih komparativa podijelila sam u tri skupine, s obzirom na način određivanja osnove komparativa:

a) komparativi od supletivne osnove pridjeva *dober, mal, zel* i *velik*

b) komparativi pridjeva na *-ok, -ek* i *-el*: *debel, glubok/glibok, kratek, lehek/lehkek, nizek, širok, žmehek/žmehkek, sladek, tenek, težek, visok* i *vuzek*

c) komparativi od jednosložnih pridjeva *drag, dug, gerd, hud, jak, mlad, lep* i *rad*.

²⁷ Rkp. *smehek* (S., K., Kr.); *smehekek* (M., Kr.).

²⁸ Samo Đurkovečki.

²⁹ Samo Đurkovečki.

Prednost je takve sistematizacije što daje pristupačniji pregled stupnjevanju temeljen na suodnosu pridjeva i komparativa. Nedostatak je taj što ne grupira komparative s obzirom na svezu dočetka osnove i komparativnoga tvorbenog morfema pa se takva raščlamba donosi u poglavlju 3.2.4.

3.2.1. Komparativi od supletivne osnove

U hrvatskom jeziku nekim pridjevima se pridružuju komparativi koji se ne tvore od osnove tih pridjeva, nego od druge osnove koju zovemo supletivnom. Takvi se komparativi dovode u svezu s pozitivom semantički. U toj svezi značajno je da ti pozitivni niti ne mogu od svoje osnove tvoriti komparativ. U kajkavskim gramatikama ti su pridjevi *dober*, *mal*, *zel* i *velik*.

a) *Dober* – *bolši* (P., S., K., M., Đ., Kr.), *boļi* (S., K., M., Kr.). Uz komparativ *bolši*, koji navode sve gramatike, nalazimo i *boļi*.³⁰ Jambrešić u objašnjenju latinske riječi *melior* donosi potvrde *bolši* i *boļi*.³¹

b) *Mal* – *meñši* (S., K., Đ.), *menši* (P., M., Kr.), *meñi* (S., K., M., Kr.) i *mañi* (Kr.). Oblici *meñši* i *menši* tvoreni su tvorbenim morfemom -š-. Komparativ *meñši* nalazimo kod Szentmartonyja, Korniga i Đurkovečkog, a *menši* u Matijevićevoj gramatici i kod Kristijanovića. Uzmemo li u obzir da je osnova tog komparativa u praslavenskome bila **mbǫb* (Skok 1972: 373), znamo da je raniji oblik *meñši*, dok je u komparativu *menši* došlo do depalatalizacije³² izvornog *ń*, a ta pojava se u kajkavskome počela dosljednije provoditi tek krajem 18. stoljeća pa tek u Matijevićevoj i Kristijanovićevoj gramatici nalazimo propisano *menši*, a ne *meñši*. Habelić nema oblik s tvorbenim morfemom -š-, a Jambrešić ima komparativ *meñši* (Jambrešić 1740: 561), dok Matijević 1771. bilježi *menši* (Matijević 1771: 28–29). Iz toga je vidljivo da je smjer normiranja išao prema obliku *menši*.

³⁰ Kod Szentmartonyja, Korniga i Matijevića zapis je »bolji«, a kod Kristijanovića »bol-yi«. Budući da navedene četiri gramatike tradicijski nasljeđuju jedna drugu, a tek se Kristijanović donekle odmiče od prethodno utvrđenog obrasca, moguće je da se zapis iz Szentmartonyjeve gramatike provukao i u sljedeće dvije. Jambrešić u bilježenju pokazuje nedosljednost pa se mogu naći na istoj stranici zapisi »Bolji«, »Pobolye«, »malo bolye«, »nekuliko bolye«, »malo bolyi« i »pobolji« (Jambrešić 1740: 549).

³¹ Habelić ima samo potvrde priloga *boļe*: »Bolye«, »Bolye malo«, »Bolye precze«, »Naybolye«.

³² O depalatalizaciji *ń* u kajkavskom narječju: Junković kaže da su Oblak i Fancev smatrali kako u 16. stoljeću još nije dolazilo do depalatalizacije *l* i *ń*, a Petretić tvrdi da je nije bilo niti u 17. stoljeću. Sam Junković kod Vrameca nije utvrdio depalatalizirano *ń*. (Junković 1972: 39–40). U povijesnom razvoju kajkavskog dijalekta depalatalizacija *ń* nije dominantna pojava, kao depalatalizacija *l* (Lončarić 1996: 93). U knjizi *Zagrebački kaj* spominje se samo depalatalizacija *l* u starom zagrebačkom govoru, a ne i *ń* (*Zagrebački kaj* 1998: 17).

Komparativ *meñi* imaju četiri gramatike, od kojih je *mañi* ravnopravno naveden uz *meñi* u Kornigovoj, Matijevićevoj i Kristijanovićevoj gramatici, tj. ne nalazimo ga samo kod Szentmartonyja. Radi usporedbe treba reći da Habledelić 1670. ima samo komparativ *meñi*, dok Jambrešić u natuknici *Minor* donosi oblik *mañši*, a u natuknici *Minimus* superlativ *najmañi* (Jambrešić 1740: 561). Oba oblika, *meñi* i *mañi*, vuku podrijetlo iz praslavenskog **mьňь*, s tom razlikom što se prednji palatalni poluvokal u kajkavskim govorima reflektirao u *e*, a u čakavskim i štokavskim govorima u *a* i potvrda je da se kajkavski književni jezik uzdigao iznad svoje prirodne jezične osnove. Da se radi o mlađem utjecaju, dokaz je i to što uz komparative *meñši*, *meñi* i *mañi*, ne postoji “mañši” jer osnova *mañ* u kajkavskom nije bila tvorbeno produktivna.

c) *Zel – gorši* (S., K., M., Đ., Kr.) i *gorji* (S., K., M., Kr.). U četiri gramatike ravnopravno se donose komparativi *gorši* i *gorji*, a Đurkovečki smatra da je samo *gorši* ispravno. Kod Habledelića nalazimo samo komparativni prilog *gorje*,³³ što upućuje na tvorbeni formant *-j-*. Jambrešić s osnovom *gor* donosi samo komparativ s tvorbenim formantom *-š-*: *gorši*.³⁴ U Akademijinu rječniku oblik *gorji* kod slavonskih pisaca dovodi se u vezu s kajkavskim govorima.³⁵

d) *Velik – vekši* (P., S., K., M., Đ. Kr.). Pridjev *velik* ima samo komparativ *vekši*. Habledelić također ima samo komparativ *vekši*, a Jambrešić nema pojavnicu *major* pa nemamo na očekivanom mjestu komparativ od *velik*, ali u natuknici *Plus* donosi potvrdu »na vekše deržati«, iz čega je vidljivo da komparativ tvori tvorbenim morfemom *-š-*. To je jedini komparativni oblik koji nema tvorbeno inačice. Komparativ *vekši* nastao je od praslavenske osnove **vet*, koja je u štokavskom dala *veći* (*vet-j-i* → *veći*), a u kajkavskom se pojavljuje svojevrsna disimilacija u spoju **vet-š-i*, kojom je dobivena osnova *vek* u kajkavskom, a koja je vjerojatno vrlo starog postanja jer se može naći i u poljskom, češkom i slovenskom (Skok 1973, knj. 3: 571). Od te je osnove i kajkavska riječ *vekšina*.

Iz navedenih potvrda komparativa vidljivo je da se u kajkavskim gramatikama (i drugim uspoređenim jezičnim priručnicima) komparativi od supletivne osnove tvore tvorbenim morfemima *-š-* i *-j-*. Obje su tvorbe ravnopravno zastupljene u komparativima s osnovama *bol*, *gor* i **mьňь*.

³³ Habledelić 1670: natuknice *Gorje*, *Gorje uchiniiti*, *Gorje uchinyeno*.

³⁴ Pejor, [...] *Goršfi*, *zlochešztejfffi* (Jambrešić 1742: 685).

³⁵ »1. GÖRĪ, [...] Osnova je praslavenska *gorьš*; ali je *š* ispalo u nom. sing. m. i n. [...], a u našem jeziku u svijem oblicima već od prvijeh vremena osnova sa *š* nahodi se samo u knjigama pisanim crkvenijem ili miješanim jezikom, n. p. *goršeje* [...] te se po nima vidi da su XVIII vijeka oblici s *rj* bili u običaju po Slavoniji (može biti da su došli iz kajkavskoga govora, vidi u Bjelostjenčevu i u Jambrešićevu rječniku).« (AR, knj. 3: 280–281).

3.2.2. Komparativi pridjeva na *-ok*, *-ek* i *-el*: *debel*, *glubok/glibok*, *kratek*, *lehek/lehkek*, *nizek*, *širok*, *žmehek/žmehkek*, *sladek*, *tenek*, *težek*, *visok* i *vuzek*

Pridjevi iz ove skupine mogu tvoriti komparativ na tri načina: a) tvorbenim morfemima *-eš-* i *-ej-* po pravilu, na mlađoj osnovi; b) tvorbenim morfemima *-š-* i *-j-* na staroj osnovi; c) tvorbenim morfemima *-eš-* i *-ej-* na staroj osnovi.

a) Većina pridjeva na *-ok* i *-ek* te pridjev *debel* mogu tvoriti komparativ na način koji se u gramatikama hrvatskoga kajkavskog književnog jezika smatra pravilnim, tj. tvorbenim morfemima *-eš-* i *-ej-* na mlađoj osnovi, pri čemu dolazi do pojave nepostojanog *e*: Tvorbeni morfem *-eš-*: *debel* – *debleši* (S., K., M., Kr.); *glubok* – *gubleši* (S., K., M., Kr.); *lehek* – *lehkeši* (S., K., M., Kr.); *kratek* – *kratkeši* (M., Kr.) i *kračeši* (K.); *sladek* – *slatkeši* (M.) i *sladkeši* (Kr.); *nizek* – *niskeši* (S., K., M., Kr.); *vuzek* – *vuskeši* (M., Kr.); *žmehek* – *žmehkeši* (Kr.). Tvorbeni morfem *-ej-*: *debel* – *debleji* (S., K., M., Kr.); *nizek* – *niskeji* (S.); *žmehek* – *žmehkeji* (Kr.). Takva je tvorba analogna tvorbi komparativa od pridjeva na *-en* (*mogućen* – *mogućneši*, *mogućneji* – *moguć(e)n-eš-i*, *moguć(e)n-ej-i*), a karakterizira ju i pojava nepostojanog *e*: *deb(e)leši*; *deb(e)leji*; *leh(e)keši*; *krat(e)keši*; *slat(e)keši*; *slad(e)keši* itd. U primjeru *glubok* – *gubleši* došlo je do pojave *l* analogno prema *debel* – *debleši*. U potvrdama *slatkeši*, *niskeši*, *niskeji* i *vuskeši* zapisuje se jednačenje po zvučnosti, a samo je Kristijanović pokazao želju za očuvanjem zapisa dočetka osnove bez jednačenja u komparativu: *sladkeši*.

b) Tvorba komparativa od stare osnove tvorbenim morfemima *-š-* i *-j-*, tj. prije negoli su nastali današnji oblici pridjeva nastavcima *-ok*, *-ek*, *-el*. To znači da se osnova za tvorbu komparativa ne dobiva oduzimanjem *-ok*, *-ek* i *-el*, nego se uzima stara osnova, od koje su kasnije nastali i oblici s *-ok*, *-ek*, *-el*. Prema Beliću ne bi se trebalo govoriti o skraćivanju pridjevske osnove,³⁶ kako npr. tumači Ivšić.³⁷ Međutim, oba puta dovode nas do iste osnove jednakih morfoloških posljedica.³⁸ Važno je dodati da je takav model za određivanje osnove komparativa toga tipa osobina hrvatskog jezika u cjelini. Ono u čemu se ogleda posebnost hrvatskoga kajkavskog književnog jezika jest distribucija tvorbe-

³⁶ »[...] ako pak pridevi imaju nastavak *-ькь*, *-окь*, *-ькь*, koji su oni naknadno, dočnije u svome razvitku dobili, komparativi postaju od neproširenih tim novim nastavcima pozitivna: *высокь*: **высѣ* i komp. *вышѣш-*; *крѣпкь*: *крѣрѣ* i komp. *крѣрѣш-*; **soldькь*: **soldь* (isp. lit. *sal-dus*) i komp.: **soldios* **soldiьs* i sl. Prema tome, tu nemamo skraćivanje pridevske osnove, već obrazovanje komp. od stare osnove i zadržavanje starog oblika.« (Belić 1969: 167–168).

³⁷ »Pri takvoj tvorbi komparativa otpadaju različiti završeci pridjeva, npr. k-raširak, pa zato, na primjer, pridjevi *тънѣкь*, *soldькь*, *высокь*, *тежѣкь* i dr. imaju komparativ *тън'ьјѣ*, *вышѣјѣ*, *sold'ьјѣ* (stsl. *slažďьјѣ*), *тежѣјѣ* i dr.« (Ivšić 1970: 215).

³⁸ »Pridjevi izvedeni u pozitivu sufiksom *-ok-* i *-ak-* < **-ьк-*/*-ьк-* gube taj sufiks u komparativu; usp. stsl. *высокь* (hrv. *vīšī*), stsl. *тежѣкь* (hrv. *těžī*).« (Matasović 2008: 223).

nih morfema *-š-* i *-j-*. Tvorbeni morfem *-š-*: *debel – debši* (S., K., M., Kr.); *glubok – glubši* (S., K., M., Kr.); *lehek – legši* (S., K.) i *lekši* (M., Kr.); *kratek – krajši* (P., S., K., M., Kr.); *sladek – slajši* (S., K., M., Kr.); *širok – širši* (S., K., M., Kr.); *tenek – tenši* (S., K., M., Kr.); *žmehek – žmekši* (S., K., M., Kr.); *visok – viši* (S.). Tvorbeni morfem *-j-*: *debel – debli* (Kr.); *glubok – glubli* (S., K., M., Kr.); *lehek – legli* (S., K., M., Kr.); *sladek – slaji* (S., K., M., Kr.); *vuzek – vuži* (samo M.); *širok – širji* (S., K., M., Kr.); *tenek – tehi* (M., Kr.); *visok – višji* (M., Kr.).

Daleko je veći broj potvrda s tvorbenim morfemom *-š-* i te potvrde pokazuju među sobom puno čvršću tvorbeni i morfonološku pravilnost. Komparativi *debli* i *glubli* nastali su pomoću tvorbenog morfema *-j-* na staroj osnovi, pri čemu je došlo do jotacije pomoću epentetskog *l*.

c) Tvorba komparativa na staroj osnovi tvorbenim morfemima *-eš-* i *-ej-*:

Tvorbeni morfem *-eš-*: *lehek – ležeši* (P.), *kratek – kračeši* (K.); *nizek – nižeši* (S.) i *nižeši* (K., M., Kr.); *vuzek – vužeši* (K., M., Kr.); *težek – težeši* (S., K., M., Kr.); *visok – višeši* (S., K., M., Đ., Kr.). Tvorbeni morfem *-ej-*: *nizek – nižeji* (K., M., Kr.); *vuzek – vužeji* (Kr.); *težek – težeji* (S., K., M., Kr.); *visok – višeji* (K., Kr.).

Pridjev *vuzek* tvori komparativ na četiri načina, vrlo raznoliko zastupljena u gramatikama. Szentmartony taj pridjev ne spominje u tablici nepravilne tvorbe komparativa, iz čega se može zaključiti da ga je ili zaboravio ili smatrao da se komparativ tvori samo prema pravilima o kompariranju. U drugom bismo slučaju za Szentmartonyja pretpostavili komparative **vuskeši* i **vuskeji*.

Kod Kristijanovića, u popisu pridjeva koji se mogu komparirati izvan pravila, nalazimo primjer *moguć – mogućeji, mogučeji, mogučneši i mogučeši*. Nejasno je zašto ga je Kristijanović uvrstio u popis nepravilnih tvorbi komparativa jer su komparativi *mogučeši* i *mogučeji* potpuno u skladu s pravilom u kajkavskim gramatikama da se komparativ tvori nastavcima *-eši* i *-eji*, dok komparativi *mogučneši* i *mogučneji* nastaju od pridjeva *mogućen*,³⁹ također u skladu s tim pravilom.

3.2.3. Komparativi od jednosložnih pridjeva *drag, dug, gerd, hud, jak, mlad, lep* i *rad* tvore se na tri načina:

a) Tvorbenim morfemoma *-eš-*: *drag – dražeši* (K.); *dug – dužeši* (K., M., Kr.); *gerd – gerdeši* (Kr.). Takva je tvorba zapravo prema pravilu o kompari-

³⁹ U Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika pridjevi *moguć* i *mogućen* tumače se kao sinonimi, a očekivano komparativ od *moguć* je *mogučeji* i *mogučeši*, a od *mogućen* je *mogučneji* i *mogučneši* (RHKKJ, knj. 2: 682).

ranju pridjeva, ali ju gramatičari svrstavaju u nepravilnu vjerojatno zato što isti pridjevi mogu tvoriti komparativ i na druge načine.

b) Tvorbenim morfemom *-š-*: *drag – dragši* (S., K., M., Kr.) i *– drajši* (S.); *dug – dugši* (P., S., K., M., Kr.); *gerd – gerši* (Kr.); *hud – hujši* (S., K., M., Kr.); *jak – jakši* (S., K., M., Kr.); *lep – lepši* (P., S., K., M., Kr.); *mład – mlajiši* (S.) i *mlajši* (K., M., Kr.); *rad – rajši* (S., K., M., Kr.).

c) Tvorbenim morfemom *-j-*: *drag – dražji* (S., K., M., Kr.); *dug – dužji* (S., K.), *duglji* (M., Kr.); *hud – huji* (S., K.); *jak – jači* (S., K., M., Kr.); *mład – mlaji* (K., M., Kr.); *rad – raji* (M., Kr.).

3.2.4. Podjela komparativa s obzirom na svezu osnove i tvorbenog morfema

Nepravilni komparativi u hrvatskomu kajkavskom književnom jeziku mogu se razvrstati i s obzirom na promjene glasova na granici morfema. Tada dobivamo tri skupine, prema tvorbenom morfemu: a) komparativi s tvorbenim morfemima *-eš-* i *-ej-*, b) komparativi s tvorbenim morfemom *-š-*, c) komparativi s tvorbenim morfemom *-j-*.

a) Potvrde: *lehek – ležeši*, *kratek – kračeši*, *nizek – nižeši*, *vuzek – vužeši*, *težek – težeši*, *visok – višeši*, *drag – dražeši*, *dug – dužeši* te *nizek – nižeji*, *vuzek – vužeji*, *težek – težeji*, *visok – višeji*. Komparativi tvoreni s *-eš-* i *-ej-* pokazuju dosljednost u palataliziranju dočetnog suglasnika pa se, bez obzira na Szenmartonyjevu potvrdu *nizeši*, palatalizacija u toj skupini komparativa može smatrati obvezatnom za hrvatski kajkavski književni jezik.

b) Potvrde⁴⁰: *bolši*, *gorši*, *menši*, *meňši*, *vekši*, *debši*, *glubši*, *legši* i *lekši* (*lehek*), *krajši* (*kratek*), *slajši* (*sladek*), *širši*, *tenši*, *žmekši* (*žmehek*), *viši* (*visok*), *dragši* i *drajši* (*drag*), *dugši*, *gerši* (*gerd*), *hujši* (*hud*), *jakši*, *lepši*, *mlajiši* i *mlajši* (*mład*), *rajši* (*rad*).

Komparativi *dragši* i *dugši* na granici morfema ne pokazuju promjenu dočetnog suglasnika. U *Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* više je potvrda jednačenja po zvučnosti skupa *gš* u *kš* (*drakši*) (RHKKJ, knj. 1: 468), što u gramatikama nije zabilježeno.

Za komparative *hujši*, *mlajiši* / *mlajši* i *rajši* možemo preuzeti objašnjenje: »U *mlajši*, *slajši*, *rajši* morf *j* ostatak je starije komparacije pridjeva na *d*, gdje je dobiveno **d'*, što je na dijelu kajkavskoga područja dalo *j*, a oblik komparativa tih pridjeva, s dodanim *š*, proširio se na velikom području gdje *d'* nije dalo *j*.« (Lončarić 1996: 106). U tim komparativima nalazimo refleks pala-

⁴⁰ Pozitiv se donosi u zagradi samo u primjerima gdje dolazi do promjene na granici morfema.

taliziranog *d'* iz praslavenske osnove za komparativ muškog i srednjeg roda s tvorbenim morfemom *-š-*, nasljedujućim iz praslavenske tvorbe komparativa ženskoga roda, a odraz toga stanja najbolje se čuva u staroslavenskom jeziku.⁴¹ U širem smislu, riječ je o svojevrsnoj supletivnoj osnovi, ukoliko izuzmemo vjerojatnost da je takva tvorba bila produktivna na temelju analogije i nakon formiranja kajkavskoga narječja. U tvorbi komparativa od stare osnove pridjeva *sladek* i *kratek* dolazi do slične situacije: *slajši* i *krajši*, za što potvrdu nalazimo kod sve četvorice gramatičara. Komparativ *drajši* nalazimo samo kod Szentmartonyja, a ta se potvrda ne uklapa u prethodno navedenu pravilnost: *dš*, *tš* → *jš* te valja pretpostaviti slovnu pogrješku ili analošku tvorbu prema tom obrascu.

Komparativ *gerši* od *gerd* u popisu posebnih tvorbi komparativa donosi samo Kristijanović. Ujedno je to i jedina potvrda gubljenja dijela korijenskog morfema u tvorbi komparativa u kajkavskim gramatikama, a niti *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnoga jezika* ne navodi mogućnost takve tvorbe komparativa od pridjeva *grd*⁴² pa ne treba isključiti vjerojatnost slovne pogrješke. Ostali kajkavski gramatičari u posebnom popisu komparativa ne navode pridjev *gerd*.

c) Potvrde: *boļi*, *gorji*, *maņi*, *debļi* (*debel*), *glubļi* (*glubok*), *legļi* (*lehek*), *slajji* (*sladek*), *vužji* (*vuzek*), *širji* (*širok*), *teņi* (*tenek*), *višji* (*visok*), *dražji* (*drag*), *dužji* i *dugļi* (*dug*), *huji* (*hud*), *jači* (*jak*), *mlaji* (*mład*), *raji* (*rad*). Praslavenski skup **dj*, kroz prvu jotaciju, u dijelu kajkavskih govora dao je *j* (Matasović 2008: 148), što je u komparaciji tvorbenim morfemom *-j-* rezultiralo potvrdoma *slaji*, *huji*, *mlaji* i *raji*. U potvrdama *vužji*, *višji*, *dražji* i *dužji* provedena je prva jotacija kroz komparaciju tvorbenim morfemom *-j-*, pri čemu je došlo do promjena **zj > ž*, **sj > š* (Matasović 2008: 148) i **gj > ž*, ali se čini da je naknadno provedena još jedna komparacija tvorbenim morfemom *-j-*, koja je rezultirala navedenim potvrdama. U potvrdama *debļi*, *glubļi*, *legļi* i *dugļi* jotacija je provedena pomoću epentetskog *l*.

4. Tvorbeni morfemi u komparaciji pridjeva

Prema opisu u kajkavskim gramatikama, komparativ se može tvoriti tvorbenim morfemima *-eš-*, *-š-*, *-ej-* i *-j-*, tj. nastavcima *-eši*, *-ši*, *-eji* i *-ji*.

Komparativni nastavak *-ši* u uskoj je svezi s nastavkom *-eši*. U hrvatskom standardnom jeziku nastavkom *-ši* tvore se jedino komparativi *ljepši*, *lakši* i

⁴¹ Vidi Leskien, 1886: 76.

⁴² »[...] *komp. N m. gerdeši, f. -ejša, G m. gerdešega*« (RHKKJ, knj. 1: 667).

mekši. U Szentmartonyjevoj, Kornigovoj, Matijevičevoj i Kristijanovićevoj gramatici ne daje se posebno objašnjenje za taj nastavak, ali te gramatike donose popis pridjeva i komparativa koji uz redovne nastavke *-eši* i *-eji* komparativ mogu tvoriti i nastavcima *-ši* i *-ji*. Taj popis pridjeva pokazuje riječi koje imaju više dopuštenih tvorbi komparativa, a za pretpostaviti je tada da ostali pridjevi, koji nisu navedeni u tom popisu, komparative mogu tvoriti samo nastavcima *-eši* i *-eji*. Tome u prilog ide i to što je popis tih pridjeva u sve četiri gramatike gotovo jednak, zanemarimo li Kristijanovićeve dodatke *moguć*, *gerd* i *vno-go*. Đurkovečki pak smatra da je pravilna tvorba samo nastavkom *-eši* te ističe da postoji pravilo o distribuciji nastavka *-ši*: »Nenaredna pridavna [imena] na slovu *-ši*, *-ša*, *-še* padaju vu 2. i 3. stupaju, kojem se pristrančiju imena pridavna naredna na *g* i *p* padajuća, v. p. *dug*, *dugši*; *lep*, *lepši*, *najlepši*.«⁴³

Tvorbeni morfem *-j-* u korelaciji je s tvorbenim morfemom *-ej-*, kao i tvorbeni morfem *-š-* s tvorbenim morfemom *-eš-* na način da nasljeđuju jednaki razvojni slijed. Tvorbeni morfem *-ej-* alternativan je morfemu *-eš-* unutar pravilne tvorbe komparativa, a na isti je način tvorbeni morfem *-j-* alternativan tvorbenom morfemu *-š-* kod pridjeva koji se kompariraju po posebnom obrascu.

5. Superlativ

Superlativ se u svih šest gramatika tvori tako da se komparativu predmetne *naj*, koje se zapisuje odvojeno od komparativa: *naj bolši* (S.); *naj vručeši* (K., M.); *naj vekši* (K., M.); *naj jakši* (M.); *naj prikladneši* (Kr.); *naj mudreši* (Đ.); *naj pobožneši* (Đ.). U transkripciji se takav superlativ prenosi kao jedna riječ, a valja naglasiti da se kao jedna riječ bilježi i u *Pomum granatum*.

Osim tvorbe superlativa prefiksom *naj*, Kristijanović spominje da se stupnjevanje postiže i prefiksom *pre*: *prelepi*, *premilostivni*, *preizvišeni*, *presvetli*, *prepoštuvani*. Iako se prefiksom *pre* postiže isticanje kvalitete koju semantički nosi pridjev, to zasigurno nije stupnjevanje u gramatičkom smislu riječi jer superlativ po definiciji zahtijeva komparirani pridjev u osnovi, čega u navedenim primjerima nema.

6. Opisna komparacija

Osim gramatičkoga komparativa u gramatikama se spominje i opisni komparativ. Szentmartony, Kornig i Matijević u trećem pravilu govore da se kom-

⁴³ Vidi Đurkovečki, 1826: 76. Dakle, komparativi »nenarednih« pridjeva (tj. onih kojima se komparativ tvori od supletivne osnove) tvore komparativ nastavcima *-ši*, *-ša* i *-še*, a pridružuju im se i pridjevi koji završavaju na *g* i *p*.

pariranje pridjeva može postići priložima *več* i *boļe*, a za to navode primjere: »več vučen je, i boļe ponizen neg ti« znači isto što »je vučneši i ponizneši« (S.); »on je već vučen neg ti« znači isto što »vučneši« (K.); »on je boļe vučen, ali vučeneši nego ti« (M.), »ova oprava je vredneša ali već vredna nego deset cekinov« (M.). U Matijevećevoj gramatici navodi se da je priložima *več* i *boļe* značenjski oprečan prilog *meñe*, kojim se postiže komparacija “u suprotnom smjeru”, tj. umanjuje se ono što pridjev znači: »on je meñe prikladen to van izpeļati« (M.). Takva se opisna komparacija temelji na kompariranim priložima *boļe* i *meñe*, a Matijeveć isto načelo primjenjuje i u opisnoj tvorbi superlativa: »on je najboļe jak«, »on je najmeñe prikladen k tomu«, gdje su temelj opisne komparacije prilozi u superlativu *najboļe* i *najmeñe*. U opisnom stupnjevanju komparacija se, dakle, gramatički prenosi na prilog.

Kristijanović je proširio popis priloga koji sudjeluju u komparaciji: *več*, *vnogo*, *nekaj*, *nekuliko*, *jedno malo*, *boļe*, *malo*, *još*, *jošće*, ali iz primjera rečenice »moj koñ je dober, ali brata mojega je jošće bolši« vidljivo je da se ne radi o opisnoj tvorbi komparativa, kako je već ranije opisano, nego je *jošće* intenzifikator komparativa *bolši*. Kristijanović u gramatici nije uočio pravilnost po kojoj prilozi *več* i *boļe* mogu tvoriti opisnu komparaciju s nestupnjevanim pridjevom.

7. Zaključak

Hrvatski kajkavski književni jezik odabrao je smjer normiranja tvorbe komparativa tvorbenim morfemima *-eš-* i *-ej-*. U cijelom razdoblju objavljivanja kajkavskih gramatika ravnopravno se donose oba komparativna nastavka u Szentmaronyjevoj, Kornigovoj i Matijevećevoj i Kristijanovićevoj gramatici, a jedino Đurkovečki smatra da je normirajući samo nastavak *-eši*.

Svi su gramatičari utvrdili da se skupina pridjeva ne ponaša u skladu s tim tvorbenim modelom. Szentmaronyjeva, Kornigova i Matijevećeva i Kristijanovićeva gramatika donose popis pridjeva koji imaju posebnu tvorbu komparativa. U toj skupini jedino komparativi od supletivne osnove pokazuju visok stupanj normiranosti tvorbenim morfemima *-š-* i *-j-*, a za komparative od stare osnove pridjeva na *-ok*, *-ek* i *-el* te komparative od navedenih jednosložnih pridjeva gramatike donose više tvorbenih inačica.

Kao normativni priručnici jedino gramatika Đurkovečkog pokazuje težnju za nedvosmislenim odabirom oblika. Szentmaronyjeva, Kornigova, Matijevećeva i Kristijanovićeva gramatika pokazuju tolerantnost prema dva “regularna” tvorbeno modela, a u popisu nepravilnih tvorbi komparativa, iako donose gotovo iden-

tičan popis polazišnih pozitiva pridjeva, češće se, negoli bi se očekivalo, razilaze u tvorbi komparativa. S obzirom na kontinuitet, odstupanja u tvorbi pojedinih komparativa mogu se shvatiti i kao komentar na stanje u prethodnoj gramatici. Razlike u tvorbi “nepravilnih” komparativa među kajkavskim gramatikama ne znače nužno i nizak stupanj normiranosti hrvatskoga kajkavskog književnog jezika jer bi za takavu prosudbu trebalo uzeti u obzir i uporabu i čestotnost pojedine tvorbe. Dapače, naslanjanje četiri gramatike jedne na drugu te mijenjanje pojedinih primjera i potvrda govori nam o promišljanju gramatičara o onome što bi bilo pravilno ili češće u uporabi s ciljem poboljšanja gramatičkoga opisa.

Od druge polovine 18. stoljeća javlja se pojačana potreba za jezičnim priručnicima hrvatskoga kajkavskog književnog jezika pa danas imamo, s jedne strane, rječnike, pravopise i gramatike hrvatskoga kajkavskog književnog jezika, a s druge, uporabu u tiskanim i netiskanim djelima. Ovaj rad bavi se opisom tvorbe komparativa u gramatičkim priručnicima hrvatskoga kajkavskog književnog jezika s pojedinačnim osvrtima i na druge kajkavske jezične priručnike. Da bi se dobila cjelovita slika stupnjevanja pridjeva u hrvatskomu kajkavskom književnom jeziku, opis i normu koju nam pokazuju gramatike valjalo bi usporediti s potvrdama u ostalim tekstovima: vjerskim, medicinskim, glazbenim, agronomskim i sl., čije će istraživanje rasvijetliti kakva je bila čestotnost pojedinih komparativa u konkretnoj realizaciji hrvatskoga kajkavskog književnog jezika.

Izvori:⁴⁴

HABDELIĆ 1670. = *Dictionar, ili Réchi Szlovenfzke [...]. Stampano u Nemskom Gradczu, pri Odvetku Widmanstadiussa.*

JAMBREŠIĆ 1742. = *Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica, et hungarica locuples [...].* [Zagreb].

MATIJEVIĆ 1771. = *Pomum granatum worinnen durch dem Löbl. Warasdiner Generalat übliche Kroatische Redens Art der wahre Kern der Deutschen Sprache expliciret wird.* [Zagreb].

SZENTMARTONY 1783. = *Einleitung zur kroatischen Sprachlehre für Teutsche.*

KORNIG 1795. = *Kroatische Sprachlehre oder Anweisung für Deutsche, die kroatische Sprache in kurzer Zeit gründlich zu erlernen, nebst beygefügtten Gesprächen und verschiedenen Übungen.* [Zagreb].

MATIJEVIĆ 1810. = *Horvaczka grammatika oder kroatische Sprachlehre zum Gebrauche aller jener, besonders der deutschen Kroatiens Einwohner, welche Lust haben, die kroatische Sprache gründlich zu erlernen, von einem Menschenfreunde versast, und herausgegeben.* [Zagreb].

⁴⁴ Izvori su poredani kronološkim redom.

- ĐURKOVEČKI 1826. = *Jezichnica horvatzko-slavinzka za hasen slavincev, i potrebochu oztaleh ztranzkoga jezika narodov*. [Pešta].
- KRISTIJANOVIĆ 1837. = *Grammatik der kroatischen Mundart*. [Zagreb].

Literatura:

- AR = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–XXIII* (1880.–1976.) Zagreb: JAZU.
- BABIĆ, STJEPAN; DALIBOR BROZOVIĆ; IVO ŠKARIĆ; STJEPKO TEŽAK 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- BARIC, EUGENIJA; MIJO LONČARIĆ; DRAGICA MALIĆ; SLAVKO PAVEŠIĆ; MIRKO PETI; VESNA ZEČEVIĆ; MARIJA ZNIKA 1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- BELIĆ, ALEKSANDAR 1969. *Istorija srpskohrvatskog jezika*.
- BRLOBAŠ, ŽELJKA; NADA VAJS 2007. Hrvatsko kajkavsko gramatičko nazivlje u gramatici latinskoga jezika Antuna Rožića. *Filologija*, 49, Zagreb, 1–36.
- BRLOBAŠ, ŽELJKA 2008. Opis glagolskoga vida u gramatikama hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 34, 39–61.
- DAMJANOVIĆ, STJEPAN 2003. *Staroslavenski jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- HAMM, JOSIP 1974. *Staroslavenska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- IVŠIĆ, STJEPAN 1970. *Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- KORADE, MIJO 1983. Život i rad Ignacija Szentmártonyja SI (1718.–1793.) *Vrela i prinosi*, 14, 66–100.
- JEMBRIH, ALOJZ 1990. Kajkavska gramatika Ignacija Szentmártonyja (1783). U knjizi: Alojz Jembrih, *Hrvatski filološki aspekti*, Čakovec: Zrinski, 70–85. Prije toga objavljeno u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad JAZU Varaždin*, 1, 277–306.
- JEMBRIH, ALOJZ 1996. Hrvatskokajkavski školski udžbenici. U knjizi: *Kajkaviana croatica. Hrvatska kajkavska riječ*. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja, Muzej za umjetnost i obrt – Donja Stubica: Kajkaviana, 143–166.
- JEMBRIH, ALOJZ 2008. Josip Đurkovečki i njegovo djelo. Pogovor pretisku knjige: *Jezichnica horvatzko-slavinzka za hasen slavincev, i potrebochu oztaleh ztranzkoga jezika narodov. Po Josefu Gjurkovechki plebanushu samarichkom na svetlo dana. Pritizkano vu Peshti, 1826*. Zagreb: Profil, 173–210.
- JUNKOVIĆ, ZVONIMIR 1972. *Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta. Dijakronijska rasprava*. Zagreb: JAZU.
- KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, IVAN 1860. *Bibliografija hrvatska. Dio prvi. Tiskane knjige*. Zagreb: Brzotiskom Dragutina Albrechta.

- LESKIEN, AUGUST 1886. *Handbuch der albulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache. Grammatik. Texte. Glossar.* Weimar.
- LEWIS, KRISTIAN; BARBARA ŠTEBIH; NADA VAJS 2006. Gramatičko nazivlje u hrvatskome kajkavskome književnom jeziku. *Filologija*, 46–47, Zagreb, 183–201.
- LONČARIĆ, MIJO 1996. *Kajkavsko narječje.* Zagreb: Školska knjiga.
- MATASOVIĆ, RANKO 2008. *Poredbeno povijesna gramatika hrvatskoga jezika.* Zagreb: Matica hrvatska.
- RIBKIN, TATJANA PUŠKADIJA 1995. O mogućem autoru gramatike kajkavskoga jezika za Nijemce. *Kaj*, 1–2, 40–47.
- RHKKJ = *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika I–XII* (1984.–2010.) Zagreb: JAZU.
- SILIĆ, JOSIP; IVO PRANJKOVIĆ 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta.* Zagreb: Školska knjiga.
- SKOK, PETAR 1972. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV.* Zagreb: JAZU.
- ŠOJAT, ANTUN 1984.–1985. Prva objavljena gramatika kajkavskoga književnog jezika. *Rasprave Zavoda za jezik*, 10–11, 201–221.
- ŠOJAT, ANTUN 2009. *Kratki navuk jezičnice horvatske. Jezik stare kajkavske književnosti.* Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- ŠOJAT, OLGA 1962. Život i rad Ignaca Kristijanovića. *Rad JAZU*, 324, 63–114.
- VINCE, ZLATKO 1978. *Putovima hrvatskoga književnog jezika. Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora.* Zagreb: SNL.
- Zagrebački kaj* 1998. = Antun Šojat; Vida Barac Grum; Ivan Kalinski; Mijo Lončarić; Vesna Zečević: *Zagrebački kaj. Govor grada i prigradskih naselja.* Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Formation of the comparative in grammatical descriptions of the Kajkavian literary language

Abstract

Pre-nineteenth-century grammars of the Kajkavian literary language provide examples of adjective comparison, as well as detailed descriptions of word-formation. This research is based on following grammars: Josip Matijević: *Pomum granatum*, Zagreb, 1771; Ignac Szentmartony: *Einleitung zur kroatischen Sprachlehre zur Teutschen*, 1783; Franz Kornig: *Kroatische Sprachlehre*, Zagreb, 1795; Josip Matijević: *Horvaczka grammatika*, Zagreb, 1810; Josip Đurkovečki: *Jezichnica horvatzko-slavinzka*, Budapest, 1826; Ignac Kristijanović: *Grammatik der Kroatischen Mundart*, Zagreb, 1837. The comparison of grammatical descriptions in Kajkavian grammars contributes to a clearer understanding of the level of standardization of the Kajkavian literary language.

Ključne riječi: kajkavski književni jezik, komparacija

Key words: Kajkavian literary language, adjective comparison